

Tre hus fra Finnmark

på Norsk Folkemuseum

av Espen Revold

Da Norsk Folkemuseum i 2015 bestemte seg for å sette opp et gjenreisningshus fra Nord-Troms eller Finnmark startet et eventyr.

Museet hadde flere mål for prosjektet. For første gang skulle Nord-Norge representeres med hus i friluftsmuseet. Tilfeldighetene ville at alle bygningene vi fikk tilbud om sto i Porsanger kommune. Museet fikk dem som gave mot å dekke kostnadene ved demontering og flytting. Bygningene skulle også være en arena for formidling av fortellinger om 2. verdenskrig generelt, og om hvordan krigen rammet vår nordligste landsdel spesielt.

Lite ante vi da om hvor sterkt dette arbeidet skulle berøre de involverte, eller om det tette samarbeidet vi skulle få med institusjoner og enkeltpersoner i Finnmark. Vi har fått ny kunnskap om krigshistorien til landsdelen, vi har fått gjenstander og fortellinger til utstillingen og vi har fått en ny forståelse av hvor mangfoldig landet vårt er.

Arbeidet med demonteringen av husene i Porsanger ble utført av Norsk Folkemuseum i samarbeid med Byggmester M. Paulen AS fra Karasjok. Bolighuset, med utedo, fra Olderfjord og fjøset fra Indre Billefjord ble pakket i containere og sendt til Norsk Folkemuseum høsten 2016. Se for øvrig Museumsbulletinen nr. 1 & 2 fra 2016 og nr. 2 fra 2017.

I det følgende skal vi i hovedsak se på arbeidet med å få bygningene gjenreist på Norsk Folkemuseum, og noen av de valgene vi har måttet gjøre for å klare det.

HVOR SKAL HUSENE STÅ?

Det var flere alternative plasseringer i friluftsmuseet for husene fra Porsanger. Valget falt til slutt på en flott beliggende tomt på vei opp mot stavkirken, som kanskje er museets mest besøkte bygning. Dette innebar at «Sagastua», kopi av en årestue fra Setesdal, måtte flyttes. Det samme måtte to små kvernbygg, og flere store furuer og andre trær måtte felles. Til slutt satt vi med en flott byggetomt som skråner ganske likt det tomtene i Olderfjord og Indre Billefjord gjør.

Den 21.oktober 2016 ble en historisk dag for Norsk Folkemuseum. For første gang kom det en bygning fra Nord-Norge til museet. Etter omlasting i Alta og nesten tre døgn på veien, ankom en container med fjøset fra Indre Billefjord og en container med innredning og diverse løsøre. Fra venstre: Espen Revold, sjåføren fra Lasting og Transport i Alta, Einar Haugen, Birte Sandvik, John Wennberg og Stian Myhren. Foto: NN, Norsk Folkemuseum.

For å klargjøre byggetomta på Norsk Folkemuseum måtte «Sagastua» flyttes. Det ble et tungt løft, helt på grensen av hva den store mobilkrana kunne klare.

Foto: Espen Revold, Norsk Folkemuseum.

Byggetomta er for det meste ryddet for trær og stubber, og maskinentreprenøren har startet arbeidet med å grave ut byggegropa til bolighuset. I forgrunnen står ennå en kvern og en furu som også skal bort. Foto: Espen Revold, Norsk Folkemuseum.

NOE MÅTTE KASTES, MEN DET MESTE ER GJENBRUKT

Da husene ble demontert, hadde de lokale råte- og soppskader som følge av taklekkasjer. Materialene ble ytterlig nedfuktet under demonteringen, og ved ankomsten til museet ble det påvist mugg- og råtesopp og relativt høy fuktighet i treverket. Vi installerte derfor avfuktere i containerne. Vi satte opp et sorteringstelt, også med avfukter, og startet arbeidet med å rense og sortere bygningsdelene. Alle delene som skulle brukes ble støvsugd, børstet og vasket med klorin. Dette var et møysommelig arbeid hvor vi fikk uvurderlig hjelp fra Pensjonistgruppa i Norsk Folkemuseums venneforening.

Store trær måtte felles. Ole-Magnar Valaker (t.v.) og Gard Anstensrud (t.h.) smiler fornøyd etter at en stor furu har truffet presis der den skulle!

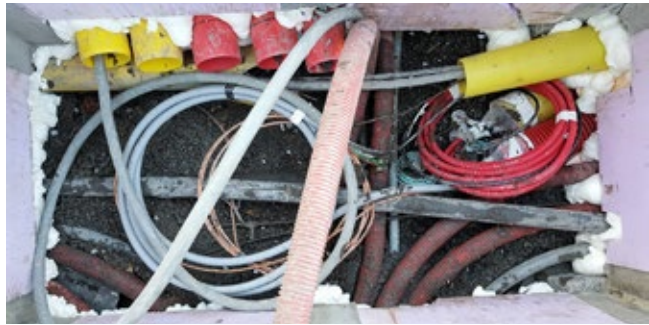
Foto: Espen Revold, Norsk Folkemuseum.

De frivillige fra pensjonistgruppa i Norsk Folkemuseums Venner har gjort en uvurderlig innsats i gjennomføringen av prosjektet med å sette opp husene på museet. Først rengjorde og desinfiserte de bygningsdelene, og her er de i ferd med å skrape maling av «geyfuspanelet» til det som skal bli utstillingsrommet i bolighuset. F.v.: Jon Rytter Hasle, Ola Heldaas, Tore Brandsæter, Carl Bonnevie, Jan Enersen og Tom Veierød. Foto: Birte Sandvik, NF.

ELEKTRISITET

På et museum er det mange hensyn å ta. Ved siden av at vi skal gi publikum en god opplevelse, og forhåpentligvis lære dem noe, må vi ivareta sikkerheten deres. Dette innebærer å etablere en infrastruktur med godkjente rømningsveier, brann-detektorer, ledelys osv. Da vi demonterte huset var det trukket kulokabler i det elektriske anlegget. Dette er kabel kledd med en metallkappe og er ikke godkjent i dag. Vi har derfor valgt å remontere det originale elektriske anlegget som en del av utstillingen og legge et skjult, aktivt elektrisk anlegg.

Det er mye som skal på plass av sterkstrøm, svakstrøm og diverse signalkabler. Foto: Espen Revold, Norsk Folkemuseum.

Arnfinn Kaaby fra Børselv i Porsanger har fulgt prosjektet fra det startet, og han har vært til stor hjelp. Før bolighuset i Olderfjord ble tatt ned demonterte Arnfinn de gamle kulokablene, og på bildet er han i gang med å sette det historiske anlegget opp igjen på museet. Foto: Espen Revold, Norsk Folkemuseum.

Historisk kulokabel og blykabel er på plass mens den funksjonelle elektriske tilførselen til et lampekupunkt på kjøkkenet kommer fra et skjult anlegg. Foto: Espen Revold, Norsk Folkemuseum.

AUTENTISITET?

Når Norsk Folkemuseum gjenreiser eller kopierer hus er et ideal å kopiere materialbruk, byggemetode og arbeidsteknikker. Vi kaller det materiell og prosessuell autentisitet. I praksis må vi fravike dette i større eller mindre grad. Viktige årsaker kan være et begrenset budsjett og krav til en effektiv framdrift. Uansett årsak skal de valgene som gjøres ha en begrunnelse. Da vi tok ned husene i Porsanger hadde de store setningsskader og grunnmurene var oppsprukket og trykket inn. De hadde spesielt sprukket rundt store sparestein, også kalt prosentstein. Det var ikke brukt armering. På museet setter vi opp hus «for evigheten» og kunne ikke gjenta disse svakhetene. Vi måtte legge inn føringsveier for sterkstrøm og signalkabler, stubber fjernes, radonsperre skulle på plass, fjell skulle pigges bort, byggeprosa skulle dreneres og grunnmuren skulle forskales, armeres og støpes. Grunn- og betongarbeider var altså en stor entreprise, og vi måtte holde anbudskonkurranse for å velge entreprenør til dette. Selv om metodene er moderne har vi bestrebet oss på å få en så riktig overflate på grunnmurene som mulig.

Da Ole Andreas Persen bygde seg hus i Olderfjord hadde han ikke tilgang til armeringsjern. Det førte til setningsskader og sprekker i grunnmuren. På Norsk Folkemuseum risikerer vi ikke det.

Foto: Espen Revold, Norsk Folkemuseum.

De opprinnelige slukene fra bryggerkjelleren og saunaen er på plass igjen, men det har ikke vært mulig å legge vann inn i huset.

Foto: Espen Revold, Norsk Folkemuseum.

Ole Andreas Persen har nok blandet sement, sand og vann med spade. Han har lett etter egnet sparestein til grunnmuren og fraktet alt på plass med trillebår. I vår tid kan vi støpe grunnmur uten å slite ut ryggen. Foto: Espen Revold, Norsk Folkemuseum.

Grunnmuren er støpt med moderne metoder. Vi har imidlertid prøvd å skape en overflate som ligner mest mulig på den opprinnelige muren. Dette kan man kalle visuell autentisitet.

Foto: Espen Revold, Norsk Folkemuseum.

HUSENE VAR GODT BYGGET

Da vi demonterte husene i Porsanger ble vi imponert over hvor grundig, nøyaktig og samvittighetsfullt de var bygd. I bolighuset var bindingsverket kledd med rupanel og papp på begge sider, innvendig var ytterveggene og himlingen mot taket kledd med porøse fiberplater og ny papp og i det nederste felt i bindingsverket var det et ekstra lag porøse plater. Utvendig var det lektepanel og innvendig faspanel som på folkemunne og i litteraturen blir kalt geyfuspanel. Alt arbeidet var utført utrolig presist, spesielt med tanke på at det ikke var elektrisitet i områdene da husene ble bygd.

Fjøset var selvfølgelig en enklere konstruksjon. Selve fjøskassa var laftet av maskinplank mens låvedelen hadde bindingsverk med utvendig kledning.

Vi var nødt til å gjøre en vurdering av hva vi kunne ta med innenfor de rammene vi hadde. Det endte med at vi tok med det meste av konstruksjonsvirke, overflatematerialer og bygningsdetaljer. Noe var skadet og måtte erstattes av tilsvarende, men slik bygningene står nå, framstår de som originale.

Einar Haugen setter den første spikeren i gjenreisningshusene på Norsk Folkemuseum. Et høytidelig øyeblikk!

Foto: Espen Revold, Norsk Folkemuseum.

«Geyfuspanelet», som de frivillige fra venneforeninga renset for maling, blir satt på veggen av tømrer Magnus Nordli.

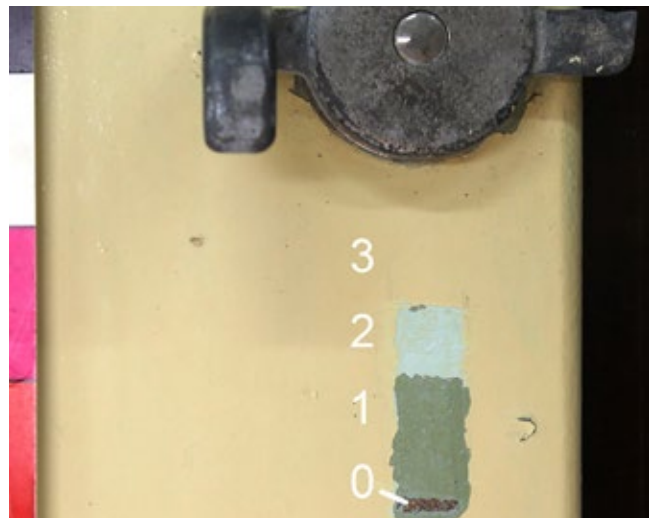
Foto: Espen Revold, Norsk Folkemuseum.

Bolighuset hadde utvendig lektepanel. Vi har for det meste gjenbrukt underliggerne, mens overliggerne i noe større grad ble ødelagt under demontering. Foto: Espen Revold, Norsk Folkemuseum.

DATERING

De tre husene vi har tatt med til museet sto ferdig oppført i 1951. I 1956, da de fikk elektrisitet og er den tiden vi skal vise, framsto de nok fremdeles som ganske nye. Da vi tok ned husene framsto de som mere slitt og de malte overflatene var for en stor del overmalt flere ganger med ulike farger. Vår malerikonservator har gravd seg ned i malingslagene og funnet fargekodene på de ulike lagene. Med tradisjonelle materialer, i all hovedsak linoljebaserte, har vi nå behandlet husene slik at de for det meste framstår som ganske nye og med de opprinnelige fargene.

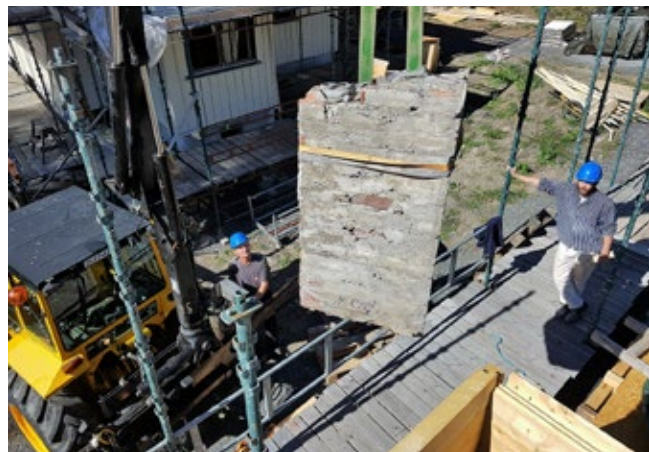

Norsk Folkemuseums malerikonservator, Niels Gerhard Johansen, har gjort grundige fargeundersøkelser av forskjellige bygningsdeler. Dette er en fargetrapp på en skapdør.

Foto: Niels Gerhard Johansen, Norsk Folkemuseum.

DEN ENESTE ORIGINALE PIPA

I fjøset, som var beregnet for en ku eller kvige og fire får, kokte de løype etter krigen. Dette er en blanding av fiskeavfall, skyl-ler, tang og annet og ble gitt til dyrene som tilleggssfôr. Løypen ble kokt i en bryggerpanne i fjøset. Derfor hadde fjøset pipe og denne pipa har vi tatt med oss. Nå er fjøspipa fra Indre Billefjord museets flotteste og eneste originale pipe.

Fjøspipa, som er museets eneste originale, ble fraktet fra Indre Billefjord i elementer. Her heises en del på plass. Fra venstre Einar Haugen og murermester Nils Kristian Nilsen.

Foto: Espen Revold, Norsk Folkemuseum.

Fjøspipa med takgjennomføring er på plass.

Foto: Espen Revold, Norsk Folkemuseum.

UTEOMRÅDET

Det siste vi rekker å gjøre før åpningen 10. mai 2019 er å opparbeide uteområdet. Situasjonen på museet kan ligne på en komprimert utgave av eiendommen i Indre Billefjord. Vi skal dyrke grønnsaker som ble dyrket i Finnmark på 50-tallet, som poteter og rabarbra, og beplantning som var vanlig på denne tiden i Porsanger. Rundt hele eiendommen blir det sauegjerde som det opprinnelig har vært. Vi håper at de som har opplevd etterkrigstidas Nord-Norge vil kjenne seg igjen.

På servinteren 2019 er bygningsarbeidene langt på vei ferdig. Enda mangler både bolighuset og fjøset trapp til inngangen og det gjenstår forskjellige innredningsarbeider samt produksjon og montering av utstilling. Fjøset skal males og uteområdene skal opparbeides.

Foto: Espen Revold, Norsk Folkemuseum.

HVA NÅ?

Gjennom arbeidet med gjenreisningshusene har vi hatt gleden av å reise på mange arbeidsreiser til Finnmark. Vi har blitt mer og mer kjent med en historie som altfor få kjenner til, nemlig om hvor hardt andre verdenskrig rammet vår nordligste landsdel og hvilke prøvelser befolkningen gikk gjennom. Vi håper at vi klarer å formidle noe av dette.

På reisene til Finnmark har vi hatt mange flotte møter med folk fra ulike deler av dette multikulturelle samfunnet. Det er de som aller best kjenner sin egen historie og som kan lære oss den. Det er med stor glede vi opplever at det arbeidet vi gjør blir satt pris på blant våre samarbeidspartnere, og vi har fått mange besøk nordfra mens vi har arbeidet med prosjektet på museet. Vi ser fram til fortsatt samarbeid etter åpningen!

Espen Revold er snekker i Kulturhistorisk seksjon og prosjektleder for demontering, transport og gjenoppføring av «Gjenreisningshus på Norsk Folkemuseum».

Porsanger kommune, spesielt ved ordfører Aina Borch, har vært en god samarbeidspartner i det arbeidet vi har gjort, og vi presenterer prosjektet i en utstilling som henger i Porsanger Rådhus i Lakselv. Aina Borch følger prosjektet og har besøkt Norsk Folkemuseum flere ganger. Fra venstre: Espen Revold, avdelingsdirektør på Norsk Folkemuseum Inger Jensen, Birte Sandvik og Aina Borch. Foto: Jan Petter Brennsund, Norsk Folkemuseum.

Norsk Folkemuseum har hatt nær kontakt med forfatter Marion Palmer fra Kvalsund. Sitater fra boka hennes «Bare kirka sto igjen» blir sentrale i utstillinga, og hun har gitt museet symboltunge gjenstander som også skal brukes i utstillinga. F.v.: Anne Marie Svebak Grimstad, Birte Sandvik og Marion Palmer.

Foto: Espen Revold, Norsk Folkemuseum.

Arnfinn Arntsen er født og oppvokst i bolighuset fra Olderfjord. Det er hans familiehistorie vi skal bruke som fortelling. Det er krevende å fortelle «sannheten» og Arnfinn har vært til stor hjelp både med historien og med å få alt på riktig plass i huset. F. v.: Arnfinn Arntsen, Anne Marie Svebak Grimstad og Birte Sandvik.

Foto: Espen Revold, Norsk Folkemuseum.

Utedoen ble tatt ned i elementer.

Nå er elementene satt i stand og montert sammen og utedoen venter bare på et par strøk maling og på å bli løftet på plass i «Finnmark» på Norsk Folkemuseum.

Foto: Espen Revold, NF.

I fjøset var selve fjøskassa i så dårlig forfatning at den måtte laftes på nytt som en kopi av den originale. I låvedelen var imidlertid bindingsverket med utvendig og innvendig kledning og takkonstruksjon i så god tilstand at det er gjenbrukt. F.v.: John Wennberg, Lars Lunde og Einar Haugen. Foto: Espen Revold, Norsk Folkemuseum.